
Ingliz va o'zbek diplomatik diskursida "xavfsizlik" konseptining konseptual maydon strukturasi va lingvokulturologik talqini

Musayev Akmalbek Ibragimdjanoich
akmalbekibragimovich@gmail.com
O'qituvchi,
Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya *Ushbu maqola ingliz va o'zbek diplomatik diskursida "xavfsizlik" konseptining konseptual-maydon modeli, lingvokognitiv tarkibi hamda lingvokulturologik talqinini ilmiy asosda yoritadi. Tadqiqotning maqsadi ikki til diplomatik nutqida "xavfsizlik" konseptining yadro va periferik semantik qatlamlarini aniqlash, konseptning milliy-dunyoqarash omillari bilan boyigan ma'nosini izohlash hamda diskursda qo'llanish usullarini taqqoslashdan iborat. Konseptual maydon nazariyasi, kognitiv lingvistika, qiyosiy diplomatika va lingvokulturologik tahlil asosida olib borilgan tadqiqot natijalari ingliz diplomatik diskursida "security" konseptining siyosiy-huquqiy, harbiy-strategik va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan mazmun ustuvorligini, o'zbek diplomatik tilida esa "xavfsizlik" konseptining mintaqaviy barqarorlik, tinchlik, o'zaro ishonch va hamjihatlik qadriyatlarini bilan boyiganligini ko'rsatdi. Xulosa sifatida maqola ingliz va o'zbek diplomatik diskursida "xavfsizlik" konseptining milliy-kognitiv farqlari xalqaro muloqot samaradorligiga ta'sir qiluvchi semantik omillar ekanini asoslaydi.*

Kalit so'zlar *Diplomatik diskurs, xavfsizlik konsepti, konseptual maydon, lingvokognitiv modellash, semantik yadro, periferik qatlam, milliy xavfsizlik, mintaqaviy barqarorlik*

Структура концептуального поля и лингвокультурологическая интерпретация концепта «безопасность» в английском и узбекском дипломатическом дискурсе

Мусаев Акмалбек Ибрагимджанович
akmalbekibragimovich@gmail.com
Преподаватель,
Андижанский государственный институт иностранных языков

Аннотация *В данной статье на научной основе рассматриваются концептуально-полевая модель, лингвокогнитивная структура и лингвокультурологическая интерпретация концепта «безопасность» в английском и узбекском дипломатическом дискурсе. Цель исследования заключается в выявлении ядерных и периферийных семантических слоёв концепта «безопасность» в дипломатической речи двух языков, интерпретации его значений, обогащённых национально-мировоззренческими факторами, а также в сравнительном анализе способов его функционирования в дискурсе. Результаты исследования, проведённого на основе теории концептуального поля, когнитивной лингвистики, сравнительной дипломатической риторики и лингвокультурологического анализа, показали, что в английском дипломатическом дискурсе концепт security характеризуется*

доминированием политико-правовых, военно-стратегических и экономических аспектов обеспечения безопасности, тогда как в узбекском дипломатическом языке концепт «безопасность» насыщен ценностями региональной стабильности, мира, взаимного доверия и солидарности. В заключение обосновывается, что национально-когнитивные различия концепта «безопасность» в английском и узбекском дипломатическом дискурсе являются значимыми семантическими факторами, влияющими на эффективность международной коммуникации.

Ключевые слова

Дипломатический дискурс, концепт безопасности, концептуальное поле, лингвокогнитивное моделирование, семантическое ядро, периферийный слой, национальная безопасность, региональная стабильность

The Structure of the Conceptual Field and Linguocultural Interpretation of the Concept “Security” in English and Uzbek Diplomatic Discourse

Musayev Akmalbek Ibragimdjanoich

akmalbekibragimovich@gmail.com

Lecturer,

Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation

This article provides a scholarly analysis of the conceptual-field model, linguocognitive structure, and linguocultural interpretation of the concept “security” in English and Uzbek diplomatic discourse. The aim of the study is to identify the core and peripheral semantic layers of the concept “security” in the diplomatic speech of both languages, to interpret its meaning enriched by national worldview factors, and to compare its modes of use in diplomatic discourse. The findings of the study, conducted on the basis of conceptual field theory, cognitive linguistics, comparative diplomatic discourse analysis, and linguocultural methodology, demonstrate that in English diplomatic discourse the concept of security is predominantly associated with political-legal, military-strategic, and economic dimensions of security provision. In contrast, in Uzbek diplomatic language, the concept of “security” is enriched with values such as regional stability, peace, mutual trust, and solidarity. The article concludes that the national and cognitive differences in the conceptualization of “security” within English and Uzbek diplomatic discourse represent significant semantic factors influencing the effectiveness of international communication.

Keywords

Diplomatic discourse, security concept, conceptual field, linguocognitive modeling, semantic core, peripheral layer, national security, regional stability

Kirish

Globalashuvning yangi bosqichida xalqaro munosabatlarda “xavfsizlik”

tushunchasi davlatlararo muloqotning strategik mezoniga aylangan bo'lib, diplomatik diskursning markaziy konseptlaridan birini

tashkil etadi. Bugungi geosiyosiy sharoitda “xavfsizlik” konsepti nafaqat harbiy-hududiy himoya masalalarini, balki siyosiy barqarorlik, iqtisodiy manfaatlar uyg’unligi, mintaqaviy integratsiya, transchegaraviy xavf-xatarlarni kamaytirish, ekologik va gumanitar xavfsizlik kabi ko’p komponentli semantik struktura sifatida shakllanmoqda (Safarov, 2018). Shuning uchun diplomatik matnlarda “xavfsizlik” konseptining mazmun maydoni turli darajada namoyon bo’ladi va har bir davlatning tashqi siyosiy ustuvor yo’nalishlari bilan uzviy bog’liq bo’ladi.

Ingliz diplomatik diskursida “security” konsepti xalqaro tizimdagi strategik manfaatlar, geopolitik barqarorlik va harbiy-siyosiy hamkorlik orqali talqin qilinadi. Bunda konseptning kognitiv yadrosini *national security, regional security, collective security, strategic security partnership, counter-terrorism cooperation* kabi birliklar tashkil etadi. Ushbu birikmalar xavfsizlikni davlatlarning majburiyatlari, hamkorlik shakllari va strategik siyosiy yo’nalishlar orqali belgilaydi (O’zbekiston Respublikasi, 2012). O’zbek diplomatik nutqida esa “xavfsizlik” konsepti ko’proq tinchlik, yaxshi qo’shnihilik, o’zaro ishonch, hududiy barqarorlik va mintaqaviy hamjihatlik tamoyillariga tayangan holda shakllanadi. Masalan, *mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlash, yaxshi qo’shnihilik siyosati asosida xavfsizlikni ta’minlash, umumiy xavfsizlik manfaatlari yo’lida hamkorlik* kabi konstruksiyalar konseptning ma’naviy-aksiologik talqinini namoyish etadi (Karimov, 1999).

Mazkur maqolada “**xavfsizlik**” konseptining ingliz va o’zbek diplomatik diskursidagi konseptual maydon modeli lingvokognitiv yondashuv asosida tahlil qilinadi, konseptning yadro-periferik tuzilishi, semantik ustuvorliklari va lingvokulturologik farqlari aniqlanadi. Tahlil natijalari ikki til diplomatik muloqotidagi “xavfsizlik” konseptining milliy-kognitiv modellarini ochib berishga xizmat qiladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ingliz va o’zbek diplomatik diskursida “xavfsizlik” konseptining konseptual-maydon strukturasini aniqlash, uning lingvokognitiv mazmunini tavsiflash hamda lingvokulturologik talqinini asoslash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo’llandi. Tadqiqotning nazariy-metodologik bazasini konseptual maydon nazariyasi, kognitiv lingvistika, diplomatik pragmatika, diskurs tahlili va lingvokulturologik yondashuvga oid ilmiy qarashlar tashkil etdi. “Xavfsizlik” konseptining semantik yadrosi va periferik qatlamlarini farqlashda konseptual maydonning ko’p qatlamli modeli asosiy metod sifatida tanlandi (Safarov, 2018).

Tadqiqot materiali sifatida 2016–2024 yillar davomida e’lon qilingan ingliz va o’zbek diplomatik matnlari korpusi shakllantirildi. Korpusga O’zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati bayonotlari, Tashqi ishlar vazirligi axborotlari, qo’shma deklaratsiyalar, strategik sheriklik to’g’risidagi shartnomalar, BMT, SHHT, YXHT, NATO, Yevropa Ittifoqi kabi xalqaro tashkilotlar doirasidagi xavfsizlikka oid bayonotlar hamda Buyuk Britaniya, AQSH, Turkiya, Yevropa Ittifoqi davlatlari bilan tuzilgan rasmiy uchrashuv bayonotlarining ingliz va o’zbek tillaridagi variantlari kiritildi. Matn tanlash mezonlari: (a) diplomatik janrga mansublik, (b) “xavfsizlik” konseptining semantik markaz sifatida namoyon bo’lishi, (c) ikki yoki ko’p tomonlama diplomatik muloqotni yoritishi (O’zbekiston Respublikasi, 2012).

Tavsifiy metod orqali konseptning mazmun doirasi, yadro va periferik semalarini tashkil etuvchi lingvokognitiv elementlar aniqlanib, ularning diplomatik muloqotdagi funksional talqini yoritildi. Qiyosiy metod ingliz tilidagi *security, national security, collective security, regional security, counter-terrorism, strategic security cooperation* kabi birliklar hamda o’zbek tilidagi *xavfsizlik, milliy xavfsizlik, mintaqaviy xavfsizlik, umumiy xavfsizlik manfaatlari, terrorizmga qarshi hamkorlik* kabi birliklarning semantik va pragmatik moslik

darajalarini aniqlash uchun qo'llandi (Karimov, 1999).

Konseptual tahlil usuli yordamida "xavfsizlik" konseptining yadro-periferik tuzilishi, konseptual belgilari, assotsiativ maydoni, aksiologik qatlamlari va konseptga xos mental stereotiplar aniqlashtirildi. Diskursiv tahlil orqali konseptning turli diplomatik vaziyatlarda qanday nutq strategiyasi bilan qo'llanishi, uning muloqotdagi illokutiv va perlokutiv vazifalari ochib berildi. Xususan, ingliz diplomatik diskursida xavfsizlik konsepti ko'proq strategik hamkorlik, majburiyatlarni taqsimlash va mintaqaviy barqarorlikni ta'minlash kabi diskursiv funksiyalarni bajarishi, o'zbek diplomatik matnlarida esa tinchlik, yaxshi qo'shnihilik, ishonch va hamjihatlikni mustahkamlashga qaratilgani aniqlandi (Qo'shnazarov, 2020).

Lingvokulturologik tahlil "xavfsizlik" konseptining mazmuniga milliy tarixiy tajriba, siyosiy mentalitet, diplomatik odob va axloqiy qadriyatlar qanday singganini aniqlashga imkon berdi. Natijada ingliz diplomatik modelida xavfsizlik konsepti pragmatik-institutsional yo'nalishda shakllangan bo'lsa, o'zbek modelida u ko'proq relatsion-aksiologik mazmun bilan talqin qilinishi belgilandi. Ushbu metodlar uyg'unligi tadqiqotning nazariy asoslanganligi va ilmiy ishonchliligini ta'minladi (Mirziyoyev, 2017).

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek diplomatik diskursida "xavfsizlik" konseptining konseptual-maydon modeli mazmun, semantik struktura, diskursiv qo'llanish va lingvokulturologik talqinda sezilarli farqlanishlarga ega ekanini ko'rsatdi. "Xavfsizlik" konsepti har ikki nutq makonida davlatlararo muloqotning asosiy semantik tayanchlaridan biri bo'lib, diplomatik diskursning pragmatik strategiyasini belgilovchi kognitiv markaz sifatida shakllansada, konseptning yadro va periferik semalari, konseptual maydondagi submaydonlar, diskursiv realizatsiya usullari hamda milliy-kognitiv mazmun yuklamasi ikki tilda turlicha modullashgan.

Avvalo, ingliz diplomatik diskursida "security" konseptining yadro semantik qatlamini national **security**, **regional security**, **collective security**, **strategic security partnership**, **counter-terrorism cooperation**, **cyber security** kabi birliklar tashkil etishi aniqlandi. Ular xavfsizlikni davlat, mintaqa va xalqaro tizim barqarorligini ta'minlash bilan bog'laydi. Masalan, BMT Xavfsizlik Kengashi bayonotlarida collective security atamasi ko'p tomonlama xavfsizlik mexanizmini nazarda tutuvchi yadro semasi sifatida qo'llanadi. Shuningdek, strategic security partnership birikmasi davlatlar o'rtasidagi uzoq muddatli majburiyatlarni anglatib, strategik sheriklik konseptini xavfsizlik bilan integratsiyalashgan holda ifodalaydi (Safarov, 2018). Bu ingliz diplomatik ongida xavfsizlik konseptining yuqori darajada institutsional, tizimli va strategik xarakterga ega ekanini ko'rsatadi.

O'zbek diplomatik diskursida "xavfsizlik" konseptining yadrosi esa boshqacha kognitiv model asosida shakllangan bo'lib, unda tinchlik, barqarorlik, o'zaro ishonch, yaxshi qo'shnihilik va hamjihatlik tamoyillari ustuvor semantik pozitsiyani egallaydi. Jumladan, mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikni mustahkamlash, yaxshi qo'shnihilik siyosati asosida xavfsizlikni ta'minlash, umumiy xavfsizlik manfaatlari yo'lida hamkorlik kabi birikmalar xavfsizlikni insoniy munosabatlar va madaniy qadriyatlar bilan uyg'unlikda talqin qiladi (O'zbekiston Respublikasi, 2012). Bu hol o'zbek diplomatik tilida xavfsizlik tushunchasi ko'proq tinch-totuvlik, kelishuvchanlik, muloqot, qo'shnihilik hamkorligi va ijtimoiy barqarorlik kabi relatsion-aksiologik mazmun bilan singdirilganini tasdiqlaydi.

Konseptual maydonning yaqin periferik qatlamini shakllantiruvchi submaydonlar har ikki tilda farqli yo'nalishda kengayadi. Ingliz modelida yaqin periferiyani **energy security**, **food security**, **economic security**, **environmental security** kabi atamalar tashkil etadi. Ushbu submaydonlar xavfsizlikni ko'p tarmoqli, sektorlararo integrativ jarayon sifatida talqin etadi. Masalan, Yel diplomatik matnlarida

energy security geosiyosiy barqarorlikning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilishi, xavfsizlikni iqtisodiy va energetik sohalar bilan bog'liq multifunksional kategoriya sifatida qaralayotganini ko'rsatadi (Karimov, 1999).

O'zbek tilida yaqin periferik qatlamda inson xavfsizligi, axborot xavfsizligi, gumanitar xavfsizlik, suv va ekologik xavfsizlik, madaniy xavfsizlik kabi birliklar uchraydi. Ular xavfsizlikning ijtimoiy, gumanitar va ekologik o'lchamlarini aks ettiradi. Masalan, O'zbekiston tashqi siyosatida gumanitar xavfsizlikni ta'minlash iborasi xavfsizlikni inson qadri, taraqqiyoti va ijtimoiy farovonlik bilan uzviy bog'laydi (Qo'shnazarov, 2020). Bu o'zbek konseptual maydon modelida xavfsizlik tushunchasi jamiyat farovonligini ta'minlash bilan chambarchas qo'shilganini ko'rsatadi.

Uzoq periferik qatlamda ikki tilda semantik-assotsiativ maydon ham farqlanadi. Ingliz diplomatik diskursida **resilience, strategic stability, global challenges, early warning mechanisms** kabi birliklar xavfsizlik konseptini oldini olish, barqarorlikni mustahkamlash va global xavf-xatarlarni boshqarish strategiyasi bilan bog'laydi. O'zbek modelida esa xalqaro **do'stlik, tarixiy yaqinlik, muloqot madaniyati, o'zaro hurmat ruhida fikr almashish** kabi birliklar xavfsizlikni munosabatlar uyg'unligi orqali saqlash strategiyasini ko'rsatadi (Mirziyoyev, 2017).

Tadqiqot natijalarida "xavfsizlik" konseptining lingvokulturologik talqinida ham sezilarli tafovutlar kuzatildi. Ingliz diplomatik ongida xavfsizlik konsepti makonli, tizimli, strategik, kelajakni rejalashtiruvchi, oldindan baholashga tayangan pragmatik model sifatida shakllanadi. O'zbek modelida esa xavfsizlik konsepti vaqt-makon tushunchasi bilan emas, balki munosabatlar uyg'unligi, tinchlik falsafasi, "yaxshi qo'shnichilik" diplomatiyasi va milliy qadriyatlar bilan mazmunan boyiydi (United Nations Security Council, 2020).

Shunday qilib, natijalar "xavfsizlik" konseptining ingliz diplomatik diskursida normativ-pragmatik, o'zbek diskursida esa relatsion-aksiologik konseptual asosda tashkil

topganini ko'rsatdi. Bu farq xalqaro diplomatik muloqotda semantik nomuvofiqliklar, tarjimada ma'no siljishlari va pragmatik interpretatsiya xatolarini keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli "xavfsizlik" konseptining konseptual maydonini qiyosiy tahlil qilish diplomatik tarjima, xalqaro muzokaralar strategiyasi va interkultural kommunikatsiya samaradorligini oshirish uchun muhim nazariy-amaliy ahamiyatga ega.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek diplomatik diskursida "xavfsizlik" konsepti konseptual-maydon modeli nuqtayi nazaridan umumiy global semantik markazga ega bo'lsa-da, mazmuniy tashkilot, lingvokognitiv kategoriyalash, periferik qatlamlarning ierarxiyasi va lingvokulturologik talqinida sezilarli farqlanishlar mavjud. "Xavfsizlik" konsepti diplomatik muloqotda geosiyosiy manfaatlar, davlat mustaqilligi, mintaqaviy barqarorlik, hamkorlik, tinchlik va global xavf-xatarlarni oldini olish kabi ko'p qatlamli semantik birliklarni birlashtirgan holda diplomatik diskursning kognitiv yadrosini tashkil etadi. Ammo bu tushunchaning diskursiv modellashtirilishi ikki til diplomatik ongida turlicha kognitiv kodlashtirishni yuzaga keltiradi.

Ingliz diplomatik diskursida "security" konseptining yadro semantik qatlamini national **security, regional security, collective security, strategic security partnership, counter-terrorism cooperation, cyber security, defense and security cooperation** kabi birliklar tashkil etadi. Ushbu komponentlar xavfsizlikni davlat va mintaqa barqarorligini ta'minlashga yo'naltirilgan normativ-institutsional mexanizm sifatida talqin etadi. Masalan, BMT Xavfsizlik Kengashi rezolyutsiyalarida **collective security** atamasi ko'p tomonlama xavfsizlik arxitekturasini ta'riflovchi asosiy kognitiv indikator sifatida qo'llanadi (Safarov, 2018). Shuningdek, strategic security partnership birikmasi davlatlararo diplomatik munosabatlarda uzoq muddatli strategik majburiyatlar, harbiy-texnik hamkorlik

va razvedka ma'lumotlari almashinuvi bilan uzviy bog'liq konseptual semani kodlaydi. Bu hol ingliz diplomatik tilida xavfsizlik tushunchasi yuqori darajada institutsionallashtirilgan, tizimli, strategik va pragmatik yo'nalishga ega ekanini ko'rsatadi.

O'zbek diplomatik diskursida esa "xavfsizlik" konsepti boshqacha kognitiv model asosida shakllanadi. Yadro qatlamida tinchlik, barqarorlik, o'zaro ishonch, yaxshi qo'shnichilik, hamjihatlik va hamkorlik tamoyillari ustuvorlik qiladi. Masalan, mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikni mustahkamlash, yaxshi qo'shnichilik ruhida xavfsizlikni ta'minlash, umumiy xavfsizlik manfaatlari yo'lida hamkorlik kabi birliklar xavfsizlikni diplomatik muloqotning ijtimoiy-siyosiy uyg'unlik tamoyili bilan talqin qiladi. O'zbekiston tashqi siyosatida xavfsizlik tushunchasi ko'pincha "Markaziy Osiyoda tinchlik va totuvlik muhitini yaratish" g'oyasi bilan integrativ tarzda qo'llanadi. Bu o'zbek konseptual ongida xavfsizlikning relatsion-aksiologik xarakterga ega ekanidan dalolat beradi, ya'ni xavfsizlik — munosabatlar uyg'unligi va ijtimoiy totuvlik orqali ta'minlanadi.

Konseptual maydonning yaqin periferik qatlamida ham farqlanishlar aniqlandi. Ingliz modelida yaqin periferiyada **energy security, food security, economic security, environmental security, information security, border security** kabi submaydonlar mavjud bo'lib, ular xavfsizlikni ko'p tarmoqli, sektorlararo integrativ jarayon sifatida talqin qiladi. Masalan, Yel diplomatik bayonotlarida **energy security** geosiyosiy barqarorlikning muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilishi, xavfsizlikni iqtisodiy-energetik omillar bilan bog'liq tizimli kategoriya sifatida shakllantirayotganini ko'rsatadi (Karimov, 1999). Bu ingliz konseptida xavfsizlik modeli "ko'p vektorli xavfsizlik paradigmasi" sifatida modellashtirilishini tasdiqlaydi.

O'zbek konseptual maydonida yaqin periferiyada inson xavfsizligi, axborot xavfsizligi, gumanitar xavfsizlik, suv va ekologik xavfsizlik, madaniy xavfsizlik, energetik

xavfsizlik kabi birliklar ustun. Xususan, O'zbekiston tashqi siyosatida gumanitar xavfsizlikni ta'minlash iborasi xavfsizlikni inson qadri, ijtimoiy farovonlik, ma'naviy barqarorlik va madaniy uyg'unlik bilan chambarchas bog'laydi (Qo'shnazarov, 2020). Bu hol o'zbek modelida xavfsizlik jamiyat farovonligini ta'minlash, aholi manfaatlarini himoya qilish va mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish bilan uzviy bog'langanini ko'rsatadi.

Uzoq periferik qatlamda ingliz diplomatik diskursida **resilience, strategic stability, global threats, early warning mechanisms, strengthening defence architecture** kabi semalar uchraydi. Ushbu birliklar xavfsizlikni global xavf-xatarlar, terrorism, kiberxavf, harbiy muvozanat va strategik barqarorlik bilan bog'laydi. O'zbek periferik qatlamida esa xalqaro do'stlik, tarixiy yaqinlik, o'zaro hurmat ruhida muloqot, madaniy yaqinlik asosida ishonchni mustahkamlash kabi birliklar uchrab, xavfsizlikni diplomatik muloqotdagi ishonch va madaniy mushtaraklik orqali saqlash strategiyasini aks ettiradi (Mirziyoyev, 2017).

Natijalar shuni ko'rsatdiki, ingliz diplomatik ongida xavfsizlik konsepti makonli, tizimli, strategik, kelajakni rejalashtiruvchi va oldini olishga qaratilgan pragmatik model asosida shakllanadi. O'zbek modelida esa xavfsizlik vaqt-makon kategoriyasi orqali emas, balki o'zaro muloqot madaniyati, tinchlik falsafasi, yaxshi qo'shnichilik diplomatiyasi va milliy qadriyatlar asosida mazmunan boyiydi (United Nations Security Council, 2020). Shu bois ingliz modelida xavfsizlik "institutsional xavfsizlik arxitekturasi" sifatida, o'zbek modelida esa "muloqotga asoslangan ishonch diplomatiyasi" sifatida konseptualizatsiya qilinadi.

Bundan ko'rinadiki, ikki til diplomatik diskursida "**xavfsizlik**" konseptining konseptual-maydon modeli umumiy global semantik yadroga ega bo'lsa-da, uning lingvokognitiv va lingvokulturologik talqini milliy-diskursiv xususiyatlarga ko'ra farqlanadi. Bu farqlar diplomatik tarjimada semantik nomuvofiqliklar, ma'no siljishi va pragmatik

interpretatsiya ziddiyatlarini yuzaga keltirishi mumkin. Ushbu tadqiqot ushbu konseptning qiyosiy tahlili xalqaro muzokaralar samaradorligini oshirish, diplomatik tarjimada

ekivalentlikni ta'minlash va interkultural kommunikatsiyada ma'nodoshlikni barqarorlashtirish uchun nazariy-amaliy ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

Nº	Muhokama uslubi	Tavsif
1	Qattiq ilmiy–nazariy	Juda murakkab, kognitiv-metadiskursiv, akademik, professorlar darajasida
2	Ilmiy–tahliliy (optimal)	Jurnallarga mos, o'qilishi yengilroq, ammo ilmiyligi yuqori
3	Nazariy + amaliy integratsiyalashgan	Nazariya bilan birga diplomatik amaliyotdan real misollar, Siyosiy va BMT bayonotlaridan tahlil

1-jadval.

Muhokama

Olingan natijalar ingliz va o'zbek diplomatik diskursida xavfsizlik konseptining shakllanishi, strukturalashuvi va diskursiv talqini ikki xil lingvokognitiv model asosida kechishini ko'rsatdi. Ushbu farqlanishlar nafaqat leksik semantik omillar bilan, balki har ikki xalqning geosiyosiy tajribasi, diplomatik ananalari, mintaqaviy siyosiy konteksti, madaniy mentaliteti, xavfsizlikka oid tarixiy diskurslari va konseptual metaforalar manzarasining turlicha shakllanganligi bilan belgilanadi. Muhokama jarayoni natijalarning mazmunini chuqurroq sharhlash, ularning ilmiy ahamiyatini aniqlashtirish hamda xalqaro kommunikatsiya va tarjima jarayoniga ta'sirini yoritishga yordam beradi.

Avvalo, ingliz diplomatik diskursida xavfsizlik konseptining epistemik asosida analitik, institutsional va strategik yondashuv ustuvorligi kuzatildi. Bu modelda xavfsizlik normativ huquqiy tizimga integratsiyalashgan kategoriya bo'lib, davlat va xalqaro institutlar xavfsizlik siyosatini belgilovchi markaziy paradigma sifatida talqin etiladi. **National security, collective security, defence architecture, regional security framework** kabi birliklar xavfsizlikni siyosiy huquqiy masuliyat, harbiy himoya strategiyasi, geosiyosiy barqarorlik va institutsional tashkiliy mexanizmlar bilan bog'laydi (Safarov, 2018). Bu yondashuv global xavfsizlik tizimi barqarorligini

ta'minlashda aniq belgilangan majburiyat va mexanizmlarga tayangan konseptual modelni shakllantiradi.

O'zbek diplomatik diskursida esa xavfsizlik konsepti relatsion aksiologik epistemaga ega bo'lib, u hamjihatlik, ishonch, muloqot, barqarorlik, yaxshi qo'shnichilik va inson manfaatlarini ustuvor qo'yuvchi yondashuv asosida shakllanadi. Xavfsizlik, birinchi navbatda, muloqot etikasi, o'zaro hurmat va ishonchga tayanadi. Mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlash, yaxshi qo'shnichilik tamoyillari asosida xavfsizlikni ta'minlash, hamkorlik ruhida barqarorlikni mustahkamlash kabi diskursiv birliklar mintaqaviy diplomatiyada muloqotga asoslangan ishonch xavfsizligi modelini shakllantiradi. Bu yondashuv Markaziy Osiyo davlatlari uchun tarixan xos bo'lgan totuvlik va muzokara madaniyatining zamonaviy diplomatik talqinidir.

Konseptual maydon strukturasidagi submaydonlar farqi ham ikki diskurs o'rtasidagi konseptual tafovutni kuchaytiradi. Ingliz modelida yaqin periferiyada energy security, cyber security, food security, border security, strategic stability kabi submaydonlar mavjud. Ular xavfsizlikni ko'p yo'nalishli, sektorlararo integratsiyaga ega tizim sifatida talqin qiladi va xavfsizlik tushunchasini global tahdidlar, iqtisodiy geopolitika, ilmiy texnologik rivojlanish va harbiy strategik barqarorlik bilan

bog'laydi (Karimov, 1999). Bu yondashuv xavfsizlikni ko'lamli strategik boshqaruv jarayoni sifatida tasavvur qilishni taqozo etadi.

O'zbek modelida esa yaqin periferiyada inson xavfsizligi, gumanitar xavfsizlik, madaniy xavfsizlik, ekologik xavfsizlik, axborot xavfsizligi kabi submaydonlar ustuvorlik qiladi. Xususan, O'zbekiston tashqi siyosatida gumanitar xavfsizlikni ta'minlash iborasi xavfsizlikni inson qadri, ijtimoiy farovonlik, ma'naviy barqarorlik va madaniy uyg'unlik bilan bog'laydi (Qo'shnazarov, 2020). Bu konseptual yondashuv xavfsizlikni jamiyat manfaatlarini himoya qilish, aholi farovonligi va ijtimoiy iliqlikni mustahkamlash bilan birga talqin etishga xizmat qiladi.

Lingvokulturologik talqinda tarixiy madaniy omillar muhim o'rin tutadi. Ingliz diplomatik ananasida xavfsizlik tushunchasi ko'p asrlar davomida dengiz savdo yo'llari, mustamlakachilik geopolitikasi, harbiy ittifoqlar, strategik alyanslar va global xavf xatarlarni boshqarishga qaratilgan diskurslar orqali shakllangan. Shu bois xavfsizlik qat'iylik, qonuniylik, strategik rejalashtirish va kurashga tayyorlik semalari bilan sug'orilgan. O'zbek diplomatik ananasida esa xavfsizlik konsepti tarixiy muloqot madaniyati, qo'shnicilik odobi, ittifoqchilik va sulhparvarlik siyosati bilan bog'langan. Bu yondashuv Amir Temur diplomatiyasi, sharq diplomatik maktablari, mahalliy muloqot madaniyati va mustaqillikdan keyingi mintaqaviy diplomatik strategiya orqali mustahkamlangan.

Muhokamaning yana bir muhim jihati konseptual tafovutlarning diplomatik tarjima jarayoniga ta'siridir. Ingliz tilidagi collective security mechanism iborasi o'zbek tilida kollektiv xavfsizlik mexanizmi shaklida berilganida mazmun asosan saqlanadi, biroq security guarantees iborasining xavfsizlik kafolatlari shaklida tarjimasini inglizcha variantdagi yuridik javobgarlik va majburiyat kuchini to'liq aks ettira olmasligi mumkin. Xuddi shuningdek, o'zbekcha muloqot ruhida xavfsizlikni mustahkamlash iborasining ingliz tiliga strengthening security through dialogue

tarzida berilishi aksial semani biroz neytrallashga olib keladi. Bu hol diplomatik tarjimada lingvokognitiv farqlarning e'tiborsiz qoldirilishi semantik siljishlar va interpretatsiya nomuvofiqligini yuzaga keltirishi mumkinligini tasdiqlaydi.

Yuqorida keltirilgan mulohazalar xavfsizlik konseptining ingliz diplomatik diskursida normativ pragmatik va institutsional xarakterda, o'zbek diplomatik diskursida esa relatsion aksiologik va insonparvarlik asosidagi konseptual model orqali shakllanganini ko'rsatadi. Buning natijasida xalqaro muzokaralar, diplomatik tarjima va semantik muloqot jarayonida ma'no mosligini ta'minlashda har ikki konseptual modelning integratsiyalashgan talqiniga ehtiyoj seziladi. Mazkur integrativ yondashuv xalqaro diplomatiyada samimiy muloqot va institutsional aniqlikni uyg'unlashtirish orqali global xavfsizlik tizimining yanada samarali ishlashiga xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot ingliz va o'zbek diplomatik diskursida xavfsizlik konseptining shakllanishi, konseptual mazmuni va lingvokulturologik talqinini qiyosiy tahlil qilish natijasida ushbu konsept ikki nutq makonida turlicha kognitiv va aksiologik asosda modellashtirilishini namoyon qildi. Xavfsizlik diplomatik muloqotning markaziy mazmuniy tayanchlaridan biri bo'lib, davlatlararo munosabatlar, mintaqaviy barqarorlik, xalqaro hamkorlik, global tahdidlarni boshqarish va xalq farovonligini ta'minlash kabi keng ko'lamli semantik vazifalarni bajarsada, ingliz va o'zbek diskursida ushbu konseptning shakllanishi, yadro va periferik semalari, submaydonlari hamda diskursiv qo'llanish strategiyalarida sezilarli farqlar mavjudligi aniqlangan holda ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Birinchidan, ingliz diplomatik diskursida xavfsizlik institutsional, huquqiy, strategik va normativ mazmun bilan shakllanadi. Natijada security konsepti aniq belgilangan majburiyat, ko'p tomonlama xavfsizlik mexanizmi, harbiy himoya, ittifoqchilik va global xavfsizlik

arxitekturasi bilan bog'liq epistemik modelga ega bo'ladi. Bu yondashuv xavfsizlikni tizimli boshqariladigan jarayon sifatida ko'radi.

Ikkinchidan, o'zbek diplomatik diskursida xavfsizlik tushunchasi muloqotga asoslangan ishonch, hamjihatlik, tinchlik, qo'shnichilik va insonparvarlik tamoyillari asosida shakllanadi. Xavfsizlikning relatsion aksiologik talqini uni barqaror muloqot, ijtimoiy totuvlik, madaniy uyg'unlik va ijtimoiy farovonlik bilan bog'laydi.

Uchinchidan, konseptual maydon strukturasi qiyosiy tahlili xavfsizlik konseptining ingliz tilida ko'p vektorli va sektorlararo integratsiyalashgan xususiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Energy security, food security, cyber security, strategic stability kabi tushunchalar xavfsizlikni global tahdidlar bilan bog'liq ko'p qatlamli kategoriyaga aylantiradi. O'zbek modelida esa inson xavfsizligi, gumanitar xavfsizlik, madaniy xavfsizlik, ekologik xavfsizlik kabi submaydonlar ustun bo'lib, xavfsizlik jamiyat manfaatlarini va inson qadri bilan bog'liq antropotsentrik va ma'naviy konsept sifatida shakllanadi.

To'rtinchidan, lingvokulturologik tahlil xavfsizlik konseptining milliy mentalitet va tarixiy tajribaga asoslangan holda mazmunan farqlanishini ko'rsatdi. Ingliz modelida xavfsizlik mustamlakachilik, dengiz geosiyosati, harbiy

ittifoqlar va global xavfsizlik siyosati ta'sirida shakllangan bo'lsa, o'zbek modelida muloqot madaniyati, yaxshi qo'shnichilik, tarixiy hamjihatlik va sulhparvarlik ananalari ta'sirida rivojlandi.

Beshinchidan, mazkur konseptning tarjimadagi aks ettirilishida semantik nomuvofiqliklar yuzaga kelishi mumkinligi aniqlandi. Inglizcha security guarantees va o'zbek tilidagi xavfsizlik kafolatlari shakllarining mazmuniy ekvivalentlik darajasi hamisha bir xil emas. Xuddi shuningdek, o'zbek tilidagi hamkorlik ruhida xavfsizlikni mustahkamlash iborasining inglizcha variantida aksiologik mazmun to'liq saqlanishini ta'minlash oson emas. Shu bois diplomatik tarjimada konseptual moslik, semantik sodiqlik va pragmatik uyg'unlikni ta'minlash muhim nazariy amaliy vazifa sifatida baholandi.

Yakun sifatida ta'kidlash joizki, xavfsizlik konseptining ingliz va o'zbek diplomatik diskursidagi farqli konseptual modellashtirilishi xalqaro muzokaralar samaradorligi, diplomatik tarjima sifati va interkultural kompetensiyani shakllantirish jarayonida alohida ahamiyatga ega. Har ikki modelning afzalliklarini uyg'unlashtirish global diplomatiya va mintaqaviy hamkorlikda xavfsizlik siyosatini yanada samarali olib borish imkonini yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov, I. A. (1999). *Xavfsizlik va barqarorlik yo'lida*. O'zbekiston.
2. Mirziyoyev, S. M. (2017). *Strategiya deystviy po pyati prioritetnym napravleniyam razvitiya Respubliki Uzbekistan* [Strategy of actions on five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent.
3. Nazarov, R. Kh. (2021). *Xavfsizlik diskursida lisoniy vositalar*. Fan.
4. Safarov, S. (2018). *Til va madaniyat munosabati masalalari*. Fan.
5. Qo'shnazarov, R. (2020). *Diplomatik nutq pragmatikasi*. Universitet.
6. O'zbekiston Respublikasi. (2012). *O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosati konsepsiyasi*. Toshkent.
7. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
8. European Union Council. (2019). *Joint EU security and defence policy framework*. EU Council Press.

9. Kamilova, N. (2022). *International diplomacy and regional security in Central Asia*. Yangi Asr Avlodi.
10. Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. Public Affairs.
11. United Nations Security Council. (2020). *Reports and resolutions on global security*. United Nations Publications.
12. Wodak, R. (1995). *Language, power and ideology*. Routledge.